

MODERN STANDARDS OF JUSTICE
NOWOCZESNE STANDARDY WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Piotr Kluz

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie

Marta Lech

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie

ABSTRACTS

In the European legal culture evolved into a model of justice. This model reflects a legal tradition derived from Roman law and Canon law.

It was based on the so-called principles, which include: openness of procedures, impartiality, discretion, professionalism and openness of procedures and the same proceedings. Thereby, it aspire to objectification procedural steps, while judges detach from judgments or decisions. These standards have been saved in a number of acts of international law and in the constitutions of the various states, including the Constitution of Polish Republic. Modern judicial system provides advanced and equal access for all people not only to courts and tribunals but also to a just and public assessment of the case by a proper, independent and impartial court. In other words, it is one of the most fundamental human rights.

W europejskiej kulturze prawnej wykształcił się pewien model wymiaru sprawiedliwości. Jest on odzwierciedleniem tradycji prawnej, wyrosłej na gruncie prawa rzymskiego i prawa kanonicznego. Został oparty na tak zwanych zasadach, do których zalicza się: jawność postępowania, bezstronność, dyskrekcja, profesjonalizm oraz jawność procedur i samych postępowań. Przestrzeganie tych zasad ma na celu dążność do obiektywizacji czynności procesowych i oderwanie sędziów od subiektywnych ocen czy decyzji. Standardy te zostały zapisane w wielu aktach prawa międzynarodowego, a także w konstytucjach poszczególnych państw, w tym w Konstytucji RP. Nowoczesny wymiar sprawiedliwości zapewnia na wyższym poziomie równy dostęp wszystkich ludzi do sądów

i trybunałów oraz do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd. Jest to jednocześnie jedno z najbardziej fundamentalnych praw człowieka.

KEYWORDS:

standards of justice, constitution, international law, Polish law.

standardy wymiaru sprawiedliwości, konstytucja, prawa międzynarodowe, prawo polskie

**STANDARDY WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI
W ŚWIELE KONSTYTUCJI RP I PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO**

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, w hierarchii aktów normatywnych, w systemie prawnym naszego państwa zajmuje najwyższe miejsce. Jednak trzon standardów, dotyczących systemu wymiaru sprawiedliwości, jest zawarty w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. W Konwencji można doszukać się podmiotowego określenia wymiaru sprawiedliwości. Zawarte standardy w art. 6 Konwencji określają, jakimi przymiotami powinien cechować się sąd. Według tych norm, każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy, w rozsądnym terminie, przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą, przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Jak podkreśla S. Sagan, według orzecznictwa Trybunału Europejskiego, sądem jest organ orzekający w sprawach oddanych do jego kompetencji i czyniący to na podstawie prawa oraz określonej procedury (Sagan 2003, s. 183). Jest on wyposażony w prawo do wydawania orzeczeń, które mają moc obowiązującą i podlegają egzekucji za pomocą instrumentów, będących w posiadaniu władzy państwowej. Sąd może być złożony – całkowicie lub częściowo – z osób niebędących zawodowymi sędziami (Serzhanova 2014, s. 153 n.).

Według Konwencji organ sądowy powinien być niezawisły. Niezawisłość sądu rozpatrywana jest w dwóch płaszczyznach, z jednej strony chodzi o niezależność od władzy wykonawczej (niezależność sądownictwa), z drugiej zaś – o niezawisłość od stron i różnego rodzaju grup nacisku (niezależność sędziowska). Niezawisłość sądu jest niezwykle ważnym jego przymiotem, zwłaszcza wobec wielości systemów wymiaru

sprawiedliwości, które nierzadko ze sobą konkurują (Rentkova, Tomoszek 2011, s. 153 n.).

W swoim orzecznictwie Europejski Trybunał Praw Człowieka i Obywatela sformułował trzy warunki niezawisłości sądu. Według Trybunału powinno się badać; po pierwsze, sposób mianowania sędziów oraz długość ich kadencji; po drugie, mechanizmy zabezpieczające ich przed naciskami zewnętrznymi; po trzecie, czy dany organ daje wrażenie i oznaki, że funkcjonuje w sposób niezawisły. Standardy te stały się obecnie powszechnie uznawane. Można powiedzieć, że nabrały charakteru globalnego (Dammacco 2011, s. 102 n.).

Profesjonalizm, jakim posługują się sędziowie podczas orzekania, stwarza domniemanie niezawisłości. W składzie orzekającym danego sądu mogą zasiadać osoby spoza judykatury, w szczególności osoby mianowane przez organy władzy wykonawczej. Taka struktura składu nie narusza prawa do rzetelnego procesu, chyba że członkowie organu orzekającego, podlegają służbowo jednej ze stron. Zachowywanie zewnętrznych oznak niezawisłości, w kontekście wypełnienia wszystkich trzech wymienionych wyżej warunków, a zwłaszcza warunku ostatniego, ma sprzyjać budowaniu zaufania, jakim powinny cieszyć się sądy w demokratycznym społeczeństwie (Wyrok ETPC z dnia 22 października 1984 r., 8790/79).

Bezstronność sądu, Trybunał rozpatruje często łącznie z niezawisłością, jednak odrębność stanowi stosunek sędziego do sprawy. Wypowiadając się na ten temat, ETPC wskazał, że bezstronność oznacza brak uprzedzeń lub stronniczości i sformułował dwa aspekty pojęcia: „podejście subiektywne, które polega na ustaleniu osobistego przekonania danego sędziego w danej sprawie oraz podejście obiektywne, które oznacza rozstrzygnięcie, czy dawał on dostateczne gwarancje wykluczające wszelką uzasadnioną wątpliwość w tym względzie” (Wyrok ETPC z dnia 1 października 1982 r., 8692/79.). Osobista, subiektywna bezstronność każdego z sędziów, którą zawsze się bada jako pierwszą, Trybunał wskazuje, że domniemanie bezstronności jest wzruszalne, zawsze gdy istnieją dowody, że jest inaczej, a sędzia jest lub może być stronniczy. Zasada bezstronności odnosi się do również do sędziów, którzy udzielają wypowiedzi do środków masowego przekazu.

DYSKRECJA I PROFESJONALIZM

Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazuje, że osoby sprawujące wymiar sprawiedliwości, powinny zachowywać najwyższą dyskrecję jeśli

chodzi o sprawy, z jakimi mają do czynienia, aby zachować obraz bezstronnych sędziów. Ta dyskrekcja powinna w szczególności zniechęcać je do zabierania głosu w mediach (prasie) na temat prowadzonej sprawy, nawet w celu odpowiedzi na prowokacje. Takiego postępowania, zdaniem ETPC, wymaga zarówno interes wymiaru sprawiedliwości, jak i szczególny charakter funkcji sędziowskiej (Wyrok ETPC z dnia 16 września 1999 r.). Sugerująca ocena rozstrzygnięcia, wydana przez członka składu orzekającego lub przewodniczącego, zdaniem Trybunału, narusza prawo do rzetelnego procesu (Wyrok ETPC z dnia 28 listopada 2002 r.).

Niewątpliwie niezwykle istotną kwestią jest rzetelne i profesjonalne podejmowanie czynności i rozpoznawanie spraw przez dobrze przygotowaną kadrę orzeczniczą. Z pewnością system nominacyjny oraz system szkoleń permanentnych sędziów oraz referendarzy sądowych sprawia, że do sprawowania wymiaru sprawiedliwości powoływana jest kadra bardzo dobrze wykształcona i przygotowana do pełnienia urzędu, co nie wyklucza kontroli w formie wizytacji, czy lustracji lub w formie oceny indywidualnej.

BEZSTRONNOŚĆ

Bezstronność powinno badać się w sensie obiektywnym, jako dopełnienie, czy niezależnie od osobistego zachowania sędziego istnieją fakty, wskazujące na możliwość podważenia jego bezstronności. Kształtuje to wizerunek w sferze postrzegania sądu, jakie wrażenie sprawia. Niezwykle ważną kwestią jest apolityczność sędziego, w praktyce niezależność od polityki czy biznesu. Dzisiaj coraz większy nacisk na wymiar sprawiedliwości wywierają media, co również może mieć negatywny wpływ na niezawisłość sądów (Łęski, Wójcicka 2014, s. 247 n.).

Do zasady bezstronności odnosi się również możliwość wyłączenia sędziego. Każdy sędzia, wobec którego istnieje podejrzenie co do bezstronności, powinien wyłączyć się z udziału w sprawie. W rozumieniu EKPC sąd powinien to uczynić, zwłaszcza gdy oskarżony złożył odpowiedni wniosek o wyłączenie, chyba że wniosek ten jest oparty na przesłankach, które wydają się z góry „w sposób oczywisty pozbawione sensu” (Wyrok ETPC z dnia 23 kwietnia 1996 r., 16839/90).

Udział sędziego w postępowaniu w sprawie na jego wcześniejszych etapach, w opinii ETPC, nie stwarza przesłanek do naruszenia zasady bezstronności. Udział sędziego w postępowaniu na wcześniejszych etapach i jego znajomość sprawy musi mieć jednak charakter obiektywny

i znaczący – nie następuje naruszenie prawa do rzetelnego procesu, jeśli na przykład sędzia, w postępowaniu przygotowawczym, jedynie przesłuchał dwóch świadków, lecz nie podjął żadnych decyzji merytorycznych w sprawie, ani nie oceniał dowodów (Wyrok ETPC z dnia 22 lutego 1996 r.).

Naruszenie zasady bezstronności może nastąpić, gdy sędzia orzekający ma związek ze stroną przeciwną lub w sytuacji organizacyjnej podległości członków składu orzekającego w sprawie wobec osób, co do których bezstronności wysuwane są lub można wysuwać uzasadnione wątpliwości. W tym kontekście ważnym czynnikiem bezstronności sądów jest ocena pracy sędziów w świetle norm międzynarodowych. Jednym z mierników oceny jest właśnie bezstronność sędziego (Kluz, Lech 2015, s. 321 n.).

Rezygnacja z prawa do bezstronnego sądu jest dopuszczalna, jeśli nastąpiła w sposób niebudzący wątpliwości i przy spełnieniu minimalnych warunków formalnych, z uwzględnieniem znaczenia tego prawa. Bezstronność uważana jest za zasadę gwarantującą rządy prawa i pozwalającą zapewnić zaufanie, jakim sądy muszą się cieszyć w demokratycznym społeczeństwie.

Konwencja stwierdza, że dla rzetelności procesu sądowego ważne jest ustalenie, czy sąd orzekający w danej sprawie został ustanowiony ustawą. Ma to na celu uniknięcie sytuacji, w której organizacja systemu sądownictwa w społeczeństwie demokratycznym jest pozostawiona dyskrekcji władzy wykonawczej i doprowadzenia do tego, aby sfera ta była regulowana na mocy ustawy przyjętej przez parlament (Raport Komisji z dnia 12 października 1978 r., 7360/76).

W moim przekonaniu jest to również zachowanie zasady rządów prawa. Tworzenie wszelkiego rodzaju sądów *ad hoc* jest niezgodne z konwencją. Prawo do rzetelnego procesu sądowego nie zakazuje tworzenia sądów specjalnych, pod warunkiem, że mają one podstawę w obowiązującym prawie i zapewniają poszanowanie gwarancji rzetelnej procedury.

PUBLICZNY CHARAKTER POSTĘPOWANIA

Niezwykle duże znaczenie dla wymiaru sprawiedliwości ma publiczny charakter postępowania. Artykuł 6 ust. 1 EKPC stanowi, że każdy ma prawo do publicznego rozpatrzenia jego sprawy oraz że postępowanie przed sądem jest jawne. Jawność postępowania można rozpatrywać w dwóch płaszczyznach.

Pierwsza, to jawność procedury i postępowania przed sądem, druga zaś dotyczy jawności ogłoszenia wyroku. Jawność postępowania przed organami sądowymi chroni strony przed wymiarem sprawiedliwości sprawowanym w tajemnicy, bez publicznej kontroli. Jest to również jeden ze sposobów zachowania zaufania do sądów. Powodując, iż wymiar sprawiedliwości staje się widoczny, jego publiczny charakter przyczynia się do osiągnięcia celu art. 6 ust. 1 „rzetelnego procesu sądowego, którego gwarancje są jedną z fundamentalnych zasad każdego demokratycznego społeczeństwa, w rozumieniu Konwencji” (Wyrok ETPC z dnia 21 lutego 1975 r., 4451/70, *Golder v. Wielka Brytania*, § 36; tak samo w wyroku ETPC z dnia 8 grudnia 1983 r., 8273/78, *Axen v. Niemcy*, § 25 i w wyroku ETPC z dnia 8 grudnia 1983 r., 7984/77, *Pretto i inni v. Włochy*, p. 11, § 21).

Ogłoszenie wyroku może mieć duże znaczenie, gdy sprawą są zainteresowane media. Artykuły oraz publikacje prasy nie mogą jednak prowadzić do osłabienia – choćby nieświadomie – szans na rzetelny proces lub zachwiania publicznego zaufania do wymiaru sprawiedliwości. Komentarze oraz wywiady powinny przyczyniać się do poszerzania zaufania do szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości.

W doktrynie wyróżnia się jeszcze kilka elementów, które składają się na podstawowe standardy wymiaru sprawiedliwości. Moim zdaniem przytoczone przymioty rzetelnego procesu ukazują jak istotne są standardy dla wymiaru sprawiedliwości w demokratycznym społeczeństwie.

WNIOSKI PODSUMOWUJĄCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zawiera zasady organizacji i funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Jak podkreśla S. Sagan obejmują one: status prawny i organizacyjny organów sądowych, postępowanie przed sądami oraz status prawny sędziego (Sagan 2003, s. 189). Zasady właściwości, niezależności, bezstronności oraz niezawisłości znajdują się zarówno w Konwencji Praw Człowieka i Obywatela, jak i w Konstytucji. B. Szmulik (Szmulik, Żmigrodzki 2001, s.115) przytacza gwarancje, które mogą również posłużyć jako przymioty nieodzowne wymiarowi sprawiedliwości. Są nimi:

1. Gwarancje o charakterze organizacyjnym: oddzielenie organizacyjne sądów od organów innych władz, ustawowe określenie zakresu jurysdykcji poszczególnych sądów, dostarczenie przez państwo środków umożliwiających sądom prawidłowe wypełnianie ich funkcji.

2. Gwarancje o charakterze funkcjonalnym: zakaz ingerencji organów innych władz w orzecznictwo sądów (wyjątek stanowi tu przyznanie Prezydentowi prawa łaski), zakaz wydawania ustaw z mocą wsteczną, pozostawienie wyłącznie sądowi decydowania o tym, czy przedłożona mu sprawa należy do jego kompetencji.
3. Gwarancje o charakterze procesowym: jawność postępowania sądowego, tajność narady sędziowskiej, swobodna ocena dowodów, instytucja wyłączenia sędziego od udziału w konkretnej sprawie.
4. Gwarancje dotyczące pozycji sędziego: sposób powoływania sędziów, sposób opróżniania stanowiska, niedopuszczalność przeniesienia, immunitet sędziowski, status materialny, niepołączalność stanowiska sędziego, apolityczność.

Zakres konstytucyjnych gwarancji nie jest jednakowy we wszystkich krajach. Jest bowiem zależny od charakteru postępowania. Jego najszerszy zakres obejmuje sytuację sądowego wymiaru sprawiedliwości. Aby sprawnie funkcjonował wymiar sprawiedliwości zawsze potrzebna jest możliwość stworzenia określonych zasad oraz gwarancji urzeczywistniających jego naturę w danym państwie. Sprawny wymiar sprawiedliwości, do którego obecnie się dąży, gwarantuje również wyższą jakość życia człowieka (Calamussi 2007, s. 116 n.).

REFERENCES

- Calamussi M., *La qualità della vita del dentuto nel sistema del giusto processo*, [w:] B. Sitek i inni (red.), *Prawo do życia a jakość życia w wielokulturowej Europie*, t. 2, Olsztyn-Bari 2007, s. 116–125.
- Dammacco F., *Globalization, human rights and international justice. On the role of international Jurisdiction*, [w:] B. Sitek i inni (red.), *Human rights, spiritual values and global economy*, South Jordan 2011, s. 102–129.
- Kluz P., Lech M., *Ocena pracy sędziów w Polsce w świetle norm międzynarodowych*, *Journal of Modern Science* 1/24/2015, s. 321–332.
- Łęski M., Wójcicka M., *Neutralność polityczna urzędników*, *Journal of Modern Science* 3/22/2014, s. 459–474.
- Rentkova L., Tomoszek M., *Legal Pluralism – reflection of multiculturalism and globalization in law?* [w:] B. Sitek i inni (red.), *Human rights, spiritual values and global economy*, South Jordan 2011, s. 153–107.
- Sagan S., *Prawo Konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. drugie, Warszawa 2003.

- Sawicka M., *Prawo do sądów w sprawie administracyjnej na tle unormowań Konstytucji RP*, *Studia Prawnoustrojowe* 25(2014), s. 247–260.
- Serzhanova V., *Organizacja i funkcjonowanie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości*, *Journal of Modern Science* 1/20/2014, s. 153–182.
- Szmulik B., Żmigrodzki M., *Ustrój organów ochrony prawnej*, Lublin 2001.

Orzecznictwo:

- Wyrok ETPC z dnia 28 listopada 2002 r., nr 58442/00, Lavents v. Łotwa;
- Wyrok ETPC z dnia 16 września 1999 r., nr 29569/95, Buscemi v. Włochy;
- Wyrok ETPC z dnia 23 kwietnia 1996 r., nr 16839/90, Remli v. Francja;
- Wyrok ETPC z dnia 22 lutego 1996 r., nr 17358/90, Bulut v. Austria;
- Wyrok ETPC z dnia 22 października 1984 r., nr 8790/79, Sramek v. Austria;
- Wyroku ETPC z dnia 8 grudnia 1983 r., nr 8273/78, Axen v. Niemcy;
- Wyroku ETPC z dnia 8 grudnia 1983 r., nr 7984/77, Pretto i inni v. Włochy;
- Wyrok ETPC z dnia 1 października 1982 r., nr 8692/79, Piersack v. Belgia;
- Wyrok ETPC z dnia 21 lutego 1975 r., nr 4451/70, Golder v. Wielka Brytania;
- Raport Komisji z dnia 12 października 1978 r., nr 7360/76, Zand v. Austria.